

skylder man forfatteren tak for, at han på et af hovedsprogene så kompetent har fremlagt væsentlige sider af det 18. og det tidlige 19. århundredes danske økonomiske og sociale historie. »Die Schimmelmanns im atlantischen Dreieckshandel« er et velkomment og respektindgydende bidrag til dansk historie i dette tidsrum.

Ole Feldbæk

Jens Engberg: Harald Brix, revolutionen og reformen. SFAH's publikationsserie nr. 3, København 1975, 179 s., kr. 25.

Engbergs formål med denne bog har været at undersøge sammenstødet mellem socialdemokraterne og de social-revolutionære i den danske arbejderbevægelse i 1881. Det var her »at det danske socialdemokrati blev tvunget til at formulere sin reformisme« (s. 6) – hvad enten denne reformisme anses for at være positiv eller negativ, er det i opgøret med Brix, at den først formuleres, mener Engberg. Derudover har den personalhistoriske side af Brix' udvikling interesseret ham og myndighedernes aktion overfor ham som »illustration af, hvor det liberale danske samfund efter grundlovens indførelse mente at måtte skride ind mod en af dets politiske modstandere« (s. 5).

Engberg har som bekendt tidligere beskæftiget sig med den tidlige danske arbejderbevægelse og også denne gang er der kommet noget læseværdigt ud af det – Brix' historie er værd at beskæftige sig med og Engberg har forstået at skrive så man gider læse den. I et meget morsomt efterskrift konstaterer Engberg bl. a. kildematerialets pauverhed, og det er da også rigtigt. F. eks. findes der næsten intet af interesse i Jacqueline Liljencrantz' erindringer og samtidige artikler i »Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik«, og hun var en ret central person i denne sammenhæng.

I overensstemmelse med sin problemformulering fremstiller Engberg retssagerne mod Brix og i den forbindelse Brix' journalistiske og politiske betydning for den fremvoksende arbejderbevægelse ved udgivelse af det (satiriske) ugeblad »Ravnen«. Brix blev dømt ved et justitsmord eller rettere af en borgerlig klassesdomstol. Trods alvorlig sygdom blev han først løsladt sidst i december 1880. Han gik straks ind i den politiske kamp og støttede meget hurtigt sammen med den siddende ledelse af den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Det var utvivlsomt et politisk modsætningsforhold, der kom til udtryk her. Der havde siden bevægelsens start i 1871 været flere retninger i arbejderbevægelsen, der også havde manifesteret sig politisk-teoretisk (smlg. f. eks. et nyere speciale – som Engberg ikke har haft lejlighed til at se – af Jonna Duch Christensen »Fra radikalisme til socialisme«). Til Brix sluttede sig relativt hurtigt partioppositionen – de såkaldte pionister – og det lykkedes hurtigt at få udgivet dagbladet »Herolden«, der næsten omgående fik samme oplag som »Social-Demokraten«, bl. a. p. g. a. en bedre journalistisk ledelse ved William Fleron. De socialrevolutionæres udgangspunkt var altså ikke dårligt. Men det viste sig meget hurtigt, at deres politiske forestillinger var helt utidssvarende, og da Brix desuden døde sidst i maj 1881 og myndighederne greb relativt hårdt ind overfor bl. a. Fleron opløstes bevægelsen ret hurtigt i løbet af vinteren 1881/82. De sidste rester benyttede sig af (og benyttedes af) kræfter i »Højre« til en kortvarig optræden i 1884.

Den socialrevolutionære/putschistiske/anarkistiske strømning omkring 1880 var ikke begrænset til Danmark, den fandtes stort set i hele Europa og USA. Engberg forsøger at indplacere den danske bevægelse i denne strømning og får dermed også mulighed for at inddrage Marx/Engels' vurdering af de forskellige retninger i den daværende arbejderbevægelse i bogens analyseforsøg.

I et ret omfattende afslutningskapitel diskuterer Engberg reformismeteorierne, som de er blevet udarbejdet i forbindelse med den danske arbejderbevægelse og refererer end-

videre Lenins arbejderaristokratitese og en venstreradikal læges underlige synspunkter om en basal modsætning mellem faglærte og ufaglærte arbejdere. Han ender med at identificere en reformistisk med en borgerlig arbejderbevægelse (s. 140). Bogen afsluttes med to dokumentariske bilag, nemlig anklagerens indlæg mod Fleron 1882 og Flerons artikel »Hvad der menes med betegnelsen: Socialrevolutionær« fra 1881.

Mens bogen i sit personalhistoriske afsnit og i fremstillingen af den statslige repression mod arbejderbevægelsen er udmærket og også bringer nyt om hele dette mellemspil i den danske arbejderbevægelses udvikling – den socialrevolutionære bevægelse har været så godt som ukendt inklusive dens internationale baggrund – så er den mislykket på det punkt hvor Engbergs hovedinteresse lå: forsøget på at analysere det danske Socialdemokratis første formulering af sin reformistiske taktik. Det skyldes især 2 ting: 1) koncentrationen om nogle få måneder i 1881 og 2) den altfor snævre opfattelse af reformistisk hhv. revolutionær politik.

Ganske vist går Engberg tilbage til perioden 1871–1880, men han formår ikke virkelig at forstå den modsætningsfyldte *udvikling* af arbejderbevægelsen i dette årti. Han har ikke taget hensyn til, at årene 1871–72 er afslutningen af en umiddelbart revolutionær periode i den europæiske (arbejderbevægelses) historie, og at taktikken i disse år derfor nødvendigvis måtte være en anden end senere. Han har ikke gjort sig klart, at det centrale i den faglige bevægelses udvikling i denne periode er den principielle overvindelse af de laugsprægede traditioner. Fagbevægelsen har siden da været arbejderklassens organisationer, har bekendt sig til socialistiske principper (Göteborg-kongressen 1886) til trods for at enkelte traditioner fra laugstiden kan have overlevet. Han har ikke understreget, at modsætningen mellem faglærte og ufaglærte er en modsætning i arbejderklassen og ikke mellem to forskellige klasser.

Engberg går åbenbart ud fra en principiel modsætning mellem reform og revolution. Som Luxemburg udførligt påviste under reformismestriden i 1899, er der i virkeligheden en dialektisk enhed mellem de to begreber, som desuden er historisk bestemte. Identificeringen af borgerlig og reformistisk arbejderbevægelse med hinanden viser også, at Engberg ikke er klar over, at reformismen også har en overvindelse af det bestående samfund som mål. At det er en ideologi er en anden sag.

Engberg reflekterer iøvrigt ikke den kendsgerning at 1880'ernes anden halvdel var kendetegnet af, at der blev sat et stortilet forsøg igang for at udbrede kendskabet til marxismen i Danmark, der bl. a. betød, at »Kapitalen« blev oversat til dansk (bd. 1 1885, bd. 2 1887) som et af de 8 første sprog dette værk blev oversat til. Det var den efter Engbergs opfattelse borgerlige arbejderbevægelse, der gjorde denne indsats og førte udviklingen videre frem. Til trods for disse indvendinger mod Engbergs bog, er det en læseværdig bog, som udvider kendskabet til arbejderbevægelsens udvikling i Danmark.

Gerd Callesen

Carl-Axel Gemzell: Organization, Conflict and Innovation. A Study of German Naval Strategic Planning, 1888–1940. Lund Studies in International History. Scandinavian University Books 1973. Lund, Esselte Studium 1973. 448 s. S.kr. 115:–.

Carl-Axel Gemzells bog ligger i mange måder i forlængelse af hans disputatsarbejde, »Raeder, Hitler und Skandinavien«. Den er imidlertid langt mere end en historisk studie. Den er som den tidligere bog også en strategisk studie af relevans for skandinaviske forhold. Den er tillige en organisationsteoretisk studie og en politologisk studie med hovedvægten lagt på konfliktspektet.